

УДК 338.433

Прудников Ю.В.

аспірант кафедри економічної теорії та інтелектуальної власності
Житомирського національного агроекологічного університету

АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ТА СТРУКТУРИ РЕАЛІЗАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ НА РІВНІ ЛОКАЛЬНИХ РИНКІВ

У статті викладені результати емпіричного дослідження функціонування системи локальних ринків сільськогосподарської продукції. В процесі аналізу були враховані чинники структури виробництва за категоріями господарств, товарність, структура розподілу за каналами реалізації, специфіка видів сільськогосподарської продукції за ознакою необхідності переробки. Запропонована методика кількісної оцінки параметрів сукупності ринкових угод дозволяє оцінити рівень сформованості та ефективності функціонування дослідженої господарської системи.

Ключові слова: реалізація продукції сільського господарства, товарність виробництва, структура реалізації, канали розподілу сільськогосподарської продукції, стабільність каналу, сформованість та ефективність локальних ринків сільськогосподарської продукції.

Прудников Ю.В. АНАЛИЗ ДИНАМИКИ И СТРУКТУРЫ РЕАЛИЗАЦИИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ПРОДУКЦИИ В УКРАИНЕ НА УРОВНЕ ЛОКАЛЬНЫХ РЫНКОВ

В статье изложены результаты эмпирического исследования системы локальных рынков сельскохозяйственной продукции. В процессе анализа были учтены факторы структуры производства по категориям хозяйств, товарность, структура распределения по каналам реализации, специфика видов сельскохозяйственной продукции по признаку необходимости переработки. Предложенная методика количественной оценки параметров совокупности рыночных сделок позволяет оценить уровень формирования и эффективности функционирования исследуемой хозяйственной системы.

Ключевые слова: реализация продукции сельского хозяйства, товарность производства, структура реализации, каналы распределения сельскохозяйственной продукции, стабильность канала, формирование и эффективность локальных рынков сельскохозяйственной продукции.

Prudnikov Y.V. THE ANALYSIS OF THE DYNAMICS AND STRUCTURE OF AGRICULTURAL PRODUCTS' SALES IN UKRAINE AT LOCAL MARKETS' LEVEL

The article presents the results of empirical research of local agricultural markets' system. The analysis took into account the factors of production structure such household' types, marketability, the structure of distribution channels as well as the features of agricultural products on the basis of the need for conversion. The proposed methodology of rating the parameters of aggregate market transactions make it possible to evaluate the level of formation and the efficiency of the economic system under investigation.

Keywords: realization of agricultural products, marketability of production, distribution structure, channel realization of agricultural production, stability of the channel, formation and efficiency of agricultural products' local markets.

Постановка проблеми. Реальний процес збуту (реалізації) сільськогосподарської продукції відбувається в інституційних межах структур, які прийнято називати ринками сільськогосподарської продукції, а з урахуванням територіальних аспектів – локальними ринками сільськогосподарської продукції. Інституціоналізація відносин між продавцями та покупцями відповідної продукції відбувається історично, під впливом багатьох чинників, подекуди суперечливих. Свідчити про сформованість та ефективність функціонування подібних інституцій ми можемо лише на основі результатів об'єктивних досліджень. Обґрунтування методик таких досліджень становить актуальну наукову проблему.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні дослідники в процесі аналізу інституцій ринків сільськогосподарської продукції значну увагу приділяють проблемам інфраструктурного забезпечення функціонування ринків, зокрема, формуванню оптового сегменту реалізації сільськогосподарської продукції [1–3], логічній впорядкованості системи підприємств, організації та установ на ринку, балансуванню попиту та пропозиції продукції [4], підтримці конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції [5], утвердженню соціальної справедливості шляхом державного перерозподілу доходів [6–8]. Незважаючи на значні напрацювання в цьому напрямі, недослідженими залишаються кількісні аспекти оцінки ринкових операцій з сільськогосподарською продукцією.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Локальні ринки сільськогосподарської

продукції необхідно розглядати як ареали укладання реальних угод з цією продукцією. Як об'єкт державної аграрної політики локальний ринок сільськогосподарської продукції є інституціоналізованим утворенням, що має виконувати чітко визначені функції: узгодження в просторі і часі попиту та пропозиції сільськогосподарської продукції; інформування виробників про запити споживачів, що забезпечує оптимізацію структури аграрного виробництва; контроль якості продукції; мінімізацію витрат обігу, ризиків та інших трансакційних витрат учасників угод.

Мета статті полягає у проведенні емпіричного аналізу функціонування господарських систем, що за діючими суб'єктами та виконуваними ними функціями можуть бути визначені як локальні ринки сільськогосподарської продукції, а також у формуванні методики виявлення ознак неефективного виконання ними функцій в умовах вітчизняної практики. Методичними принципами такого дослідження мають бути комплексність та взаємоузгодженість критеріїв оцінки функціонування локальних ринків, максимальне використання об'єктивної інформації з офіційних статистичних джерел, що забезпечить наслідування результатів даного дослідження в подальших наукових розвідках.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зважаючи на багатоукладність господарювання в аграрному секторі, необхідно взяти до уваги результати діяльності всіх виробників сільськогосподарської продукції. Нормативні акти та офіційні статис-

тичні організації виділяють таких продуцентів сільськогосподарської продукції: сільськогосподарські підприємства, в т. ч. фермерські, та господарства населення. Діяльність першої групи продуцентів достатньо детально висвітлюється у збірниках статистичної інформації. Так, за даними Статистичного щорічника України, можна оцінити вартість виробленої продукції сільського господарства у постійних цінах в цілому та за категоріями продуцентів, а також обсяг реалізованої сільськогосподарської продукції сільськогосподарськими підприємствами в цілому та за каналами реалізації.

Основні види сільськогосподарської продукції, за виробництвом і розподілом якої організовані регулярні офіційні статистичні спостереження, є: зернові культури, олійні культури, цукрові буряки, картопля, овочі, плоди та ягоди, виноград, худоба та птиця, молоко та молочні продукти, яйця, вовна. Вартісний облік виробництва сільськогосподарської продукції здійснюється в постійних цінах, що є середньозваженими для товарної та нетоварної частини продукції сільського господарства.

Більша частина виробленої продукції сільського господарства є продовольством, тобто використовується в якості продуктів харчування та як сировина для виготовлення продуктів харчування. З переліку зазначених видів продукції сільського господарства частка непродовольчих її груп не перевищувала 2,5% від загальної вартості. Таким чином, ринки, на яких відбувається реалізація сільськогосподарської продукції, фактично є ринками продовольства.

Нетоварна частина продукції сільського господарства не виступає об'єктом угод на ринках, тому має бути виключена з аналізу. Облік товарної частини сільськогосподарської продукції здійснюється у натуральному вимірі. У випадку, коли суб'єктом продажу виступають сільськогосподарські підприємства, джерелом інформації про обсяги реалізації сільськогосподарської продукції виступають дані державного статистичного спостереження за формою № 21-заг (річна) «Реалізація сільськогосподарської

продукції», яку подають всі юридичні особи, їхні відокремлені підрозділи, що здійснюють сільськогосподарську діяльність. Обсяги товарної сільськогосподарської продукції, що реалізується господарствами населення, оцінюються на основі Методики розрахунку обсягів реалізації основних видів сільськогосподарської продукції господарствами населення, затвердженої Наказом Державного комітету статистики від 30.05.2008 р. № 165.

Обсяги реалізації сільськогосподарської продукції можуть бути збільшені за рахунок зростання рівня товарності виробництва на підприємствах та у господарствах населення. Національним інститутом стратегічних досліджень (НІСД) було проведено дослідження рівня товарності дрібнотоварних продуцентів сільськогосподарської продукції. До таких, згідно Господарського кодексу, відносяться фермерські господарства як суб'єкти мікропідприємництва, а також господарства населення.

Результати дослідження НІСД викладені в спеціальній аналітичній записці [11]. Товарність сільськогосподарських підприємств за групами сільськогосподарської продукції визначається як питома вага обсягу реалізованої сільськогосподарської продукції даної групи до відповідного обсягу виробленої, визначеної в натуральних одиницях. Разом з розрахунками на основі спостережень Державної служби статистики (ДСС), дані НІСД представлені на діаграмі (рис. 1).

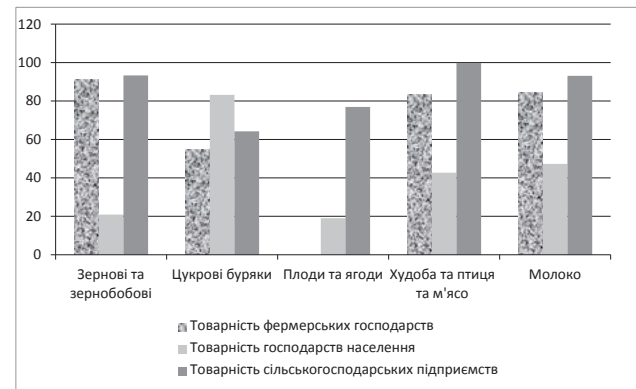

Рис. 1. Рівні товарності господарств за групами сільськогосподарської продукції, %

Джерело: побудовано на основі даних ДСС та НІСД

Таблиця 1

Продукція сільського господарства у постійних цінах 2010 р., млн. грн.

	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р. ¹	2014 р. до 2010 р., %
Продукція сільського господарства	194866,5	233696,3	223254,8	252859,0	251438,6	129,0
Продукція рослинництва	124554,1	162436,4	149233,4	175895,2	177707,9	142,7
Зернові культури	41633,0	60492,5	49407,4	66997,3	67573,1	162,3
Технічні культури	33031,2	41549,5	40533,8	49108,6	50512,2	152,9
Картопля, овочі та баштанні	37996,5	46916,5	46395,6	45762,2	46497,3	122,4
Плодоягідні та виноград	6919,6	7758,1	7670,1	9092,8	7721,1	111,6
Кормові культури	4086,4	4619,7	4316,1	4335,8	4251,0	104,0
Інша продукція рослинництва	887,4	1100,1	910,4	598,5	1153,2	130,0
Продукція тваринництва	70332,4	71259,9	74021,4	76963,8	73730,7	104,8
Худоба та птиця	31237,4	31636,5	33390,3	35722,8	33871,1	108,4
Молоко	28533,0	28151,3	28909,5	29185,3	28246,1	99,0
Яйця	7935,1	8697,0	8892,9	9127,6	9114,7	114,9
Вовна	17,6	16,4	15,7	14,9	10,8	61,4
Інша продукція тваринництва	2609,3	2758,7	2813,0	2913,2	2488,0	95,4

Джерело: дані Статистичного щорічника України, табл. 8.1

У цілому товарність сільськогосподарських підприємств та фермерських господарств є вищою за товарність господарств населення. І це зрозуміло, тому що останні орієнтовані на виробництво заради задоволення власних потреб, а реалізують переважно надлишки продукції. Лише цукрові буряки господарства населення реалізують ефективніше. Низький рівень товарності сільськогосподарських підприємств у виробництві цукрових буряків пояснюється використанням давальницьких схем переробки даної сільськогосподарської продукції. Так, у 2014 р. на умовах давальницької сировини сільськогосподарські підприємства передали переробним підприємствам більш як 3,7 млн. т цукрових буряків, що становить понад 25% загального обсягу виробництва цієї сільськогосподарської продукції [12, с. 105].

Нижчий за 100% рівень товарності сільськогосподарських підприємств, в т. ч. фермерських, за групою зернових теоретично може пояснюватися використанням їх у якості кормів в самих господарствах. Обсяг переробки зернових у власних переробних цехах та за давальницькими схемами не перевищує 1% обсягу виробництва. Так само внутрішнє споживання вироблених молока та м'яса у фермерських господарствах пояснює відносно невисокий рівень товарності за цими групами. Водночас невисокий рівень товарності за групою «плоди та ягоди» свідчить про проблеми з організацією реалізації даної продукції сільськогосподарськими підприємствами. Розрахунки товарності сільськогосподарських підприємств, проведені в рамках даного дослідження, за групами сільськогосподарської продукції, не охопленої дослідженнями Національного інституту стратегічних досліджень, показали, що також невисокий рівень товарності сільськогосподарських підприємств спостерігається за групами «овочі» та «картопля». Середні за період дослідження показники товарності виробництва за цими групами становлять 67,2 та 58,5% відповідно, при цьому перероблено у власних цехах та передано за давальницькими схемами у 2014 р. лише 3,4% вироблених овочів і 0,25% виробленої картоплі. Це також є свідченням неефективної організації реалізації даної продукції, відсутністю налагоджених каналів збуту внаслідок недосконалого функціонування локальних ринків даної продукції.

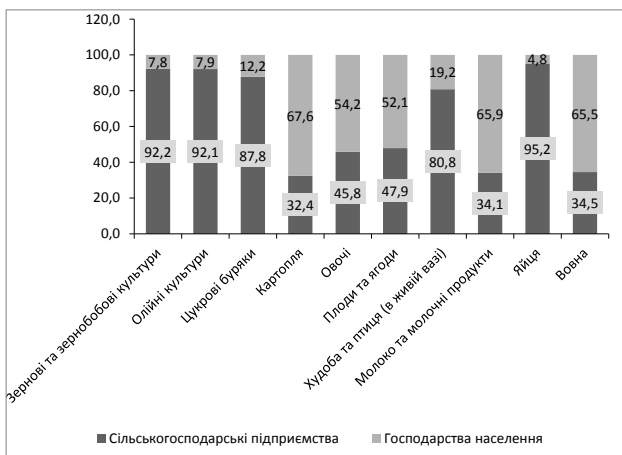

Рис. 2. Структура реалізації основних видів сільськогосподарської продукції за категоріями господарств (середні значення за період 2010–2014 рр.)

Джерело: розраховано за даними статистичного збірника «Сільське господарство України»

У структурі реалізації різних видів сільськогосподарської продукції домінуючими суб'єктами пропозиції виступають різні категорії господарств. Так, основну частину пропозиції зернових, олійних культур, цукрових буряків, худоби та птиці, яєць формують сільськогосподарські підприємства. Питома вага даних продуцентів за вказаними групами сільськогосподарської продукції становить 80% і більше. Натомість господарства населення формують більшу частину (понад 50%) сільськогосподарської продукції за такими товарними групами, як «плоди та ягоди», «овочі», «картопля», «молоко та молочні продукти» та «вовна».

Переважна більшість товарних груп сільськогосподарської продукції, лідерами у пропозиції яких виступають сільськогосподарські підприємства, не може бути спожита без переробки: зернові, олійні культури, цукрові буряки, худоба та птиця. Це означає, що основними покупцями цієї продукції і контрагентами сільськогосподарських підприємств на ринках мають виступати переробні підприємства. На противагу зазначеній особливості господарства населення переважно пропонують таку сільськогосподарську продукцію, яка може бути спожита безпосередньо населенням. Для більш ґрунтовних висновків з цього питання проаналізуємо структуру каналів реалізації сільськогосподарської продукції.

За даними статистичного бюлетеня «Реалізація продукції сільськогосподарськими підприємствами», сільськогосподарські підприємства реалізують напряду переробним підприємствам лише близько 3,7% зернових і близько 5% олійних культур (середні значення питомої ваги даного каналу реалізації за період 2010–2014 рр.).

Як свідчать дані таблиці 2, лише цукрові буряки реалізуються сільськогосподарськими підприємствами напряду переробними підприємствами. Близько четвертої частини реалізованої худоби та птиці у живій вазі також реалізуються за прямим каналом, безпосередньо на переробні підприємства. Зернові та олійні культури сільськогосподарськими підприємствами переважно реалізуються посередніми фірмами.

Серед товарних груп сільськогосподарської продукції, у пропозиції якої с.-г. підприємства поступаються господарствам населення, зокрема, картопля, овочі, молочні продукти, переробним підприємствам напряду реалізується майже 40% овочів, 24% плодів та ягід і 92,7% молока (середні значення за досліджуваний період). Переважна частина картоплі, овочів, плодів та ягід, а також вовни реалізується сільськогосподарськими підприємствами іншим підприємствам.

Безпосередня реалізація на ринку, через власні торгові точки як канал збуту продукції, що не потребує переробки, сільськогосподарськими підприємствами практично не використовується. Максимальні значення питомої ваги даного каналу реалізації можна було спостерігати по групі «плоди та ягоди», а також «яйця». І ці значення за досліджуваний період не перевищували 25,1% (2010 р., плоди та ягоди).

Аналізуючи канали розподілу продукції сільськогосподарськими підприємствами, ми можемо використовувати широкий перелік даних офіційної статистики: Статистичний щорічник України, статистичний збірник «Сільське господарство України», статистичний бюлетень «Реалізація продукції сільськогосподарськими підприємствами». Щодо господарств населення, то інформація про канали реалізації сільськогосподарської продукції може бути отри-

мана ними лише на основі вибіркового спостереження чи опосередкованих даних. Так, за даними про надходження сільськогосподарської продукції, на переробку підприємства від господарств населення (розділ 4 статистичного збірника «Сільське господарство України») можна встановити «потужність» даного каналу реалізації, щоправда, лише за такими товарними групами, як «зернові», «цукрові буряки», «худоба та птиця» і «молоко».

Розподіл сільськогосподарської продукції, виробленої господарствами різних категорій, за участю переробних підприємств, посередницьких структур, власних торгових точок на ринках, можна відобра-

зати схематично. Тоді оцінки питомої ваги кожного каналу розподілу сформують певну матрицю, специфічну для кожної товарної групи. При побудові схем важливо враховувати можливість кінцевого використання певного виду сільськогосподарської продукції без переробки чи, навпаки, безумовну необхідність переробки. Для зернових і олійних культур, цукрових буряків, худоби та птиці, молока схема розподілу сільськогосподарської продукції зображена на рис. 3а. Для зернових культур така схема може бути доповнена таким напрямком, як експорт. Для продукції, що може бути спожита у непереробленому вигляді, схема розподілу представлена на рис. 3б.

Таблиця 2

Структура реалізації продукції сільського господарства у сільськогосподарських підприємствах

	2010	2011	2012	2013	2014	2014 р. до 2010 р., %
Зернові культури						
Всього реалізовано с.-г. підприємствами, тис. т, в т. ч.	23661,0	28609,0	33668,8	38344,6	40220,5	170,0
Переробним підприємствам: % від загального обсягу тис. т	3,4 804,5	3,6 1029,9	3,7 1245,7	4,0 1533,8	3,3 1327,3	-0,1 в. п. 165,0
В оплату за фактори виробництва: % від загального обсягу тис. т	10,5 2484,4	8,8 2517,6	6,3 2121,1	5,8 2224,0	4,9 1970,8	-5,6 в. п. 79,3
На ринку через власні торгові точки: % від загального обсягу тис. т	7,1 1679,9	4,9 1401,8	3,7 1245,7	3,4 1313,9	3,1 1246,8	-4 в. п. 74,2
Іншим господарюючим суб'єктам: % від загального обсягу тис. т	79,0 18692,2	82,7 23659,6	86,3 29056,2	86,8 33283,1	88,7 35675,6	9,7 в. п. 190,9
Олійні культури						
Всього реалізовано с.-г. підприємствами, тис. т, в т. ч.	7756,7	7907,5	10784,8	12186,2	13172,8	169,8
Переробним підприємствам: % від загального обсягу тис. т	4,2 325,8	5,2 411,2	4,9 528,5	5,7 694,6	6,1 803,5	1,9 в. п. у 2,5 р.
В оплату за фактори виробництва: % від загального обсягу тис. т	0,8 62,1	0,7 55,4	0,4 43,1	0,3 36,6	0,3 39,5	0,5 в. п. 63,6
На ринку через власні торгові точки: % від загального обсягу тис. т	5,0 387,8	3,6 284,7	2,9 3128	2,4 292,5	2 263,5	-3 в. п. 67,9
Іншим господарюючим суб'єктам: % від загального обсягу тис. т	90,0 6981,0	90,5 7156,3	91,8 9900,4	91,6 11162,56	91,6 12066,3	1,6 в. п. 172,8
Цукрові буряки						
Всього реалізовано с.-г. підприємствами, тис. т, в т. ч.	9767,5	11873,4	10816,9	5633,5	5296,4	54,2
Переробним підприємствам: % від загального обсягу тис. т	93,3 9113,1	92,9 11030,4	94,3 10200,3	94,2 5306,8	89,2 4724,4	-4,1 в. п. 51,8
Іншим господарюючим суб'єктам: % від загального обсягу тис. т	6,7 654,4	7,1 843,0	5,7 616,6	5,8 326,7	10,8 572,0	4,1 в. п. 87,4
Худоба та птиця у живій вазі						
Всього реалізовано с.-г. підприємствами, тис. т, в т. ч.	1586,8	1686,5	1736,4	1953,0	1957,5	123,4
Переробним підприємствам: % від загального обсягу тис. т	25,5 404,6	24,2 408,1	23,0 399,4	23,9 466,8	23,5 460,0	-2 в. п. 113,7
В оплату за фактори виробництва: % від загального обсягу тис. т	1,1 17,5	0,7 11,8	0,7 12,2	0,6 11,7	0,3 5,9	-0,8 в. п. 33,7
На ринку через власні торгові точки: % від загального обсягу тис. т	7,5 119,0	6,9 116,4	6,7 116,3	6,6 128,9	7,4 144,9	-0,1 в. п. 121,8
Іншим господарюючим суб'єктам: % від загального обсягу тис. т	65,9 1045,7	68,2 1150,2	69,6 1208,5	68,9 1345,6	68,8 1346,8	2,9 в. п. 128,8

Джерело: складено на основі статистичного бюлетеня «Реалізація продукції сільськогосподарськими підприємствами»

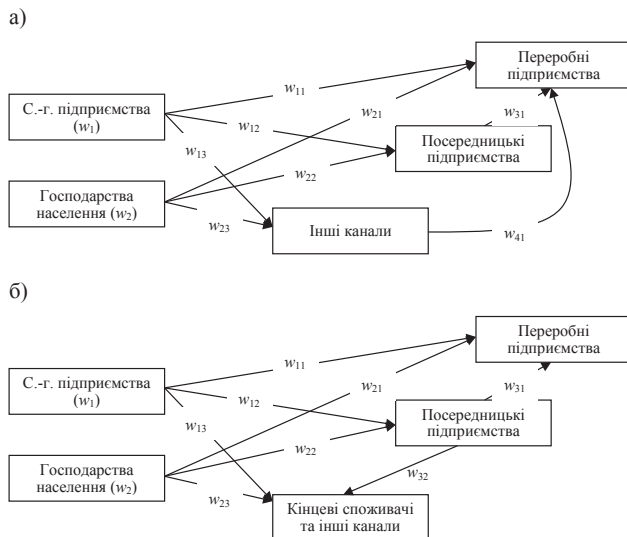

Рис. 3. Узагальнені схеми розподілу сільськогосподарської продукції за каналами реалізації: а) продукція, що не може бути спожита без переробки; б) продукція, придатна для споживання кінцевими споживачами

Оцінимо кількісно питому вагу кожного з наведених каналів для кожного виду сільськогосподарської продукції, використавши дані з офіційних

статистичних джерел. В аналізі каналів реалізації продукції сільського господарства у сільськогосподарських підприємствах будемо спиратися на дані щорічного статистичного бюлетеня «Реалізація продукції сільськогосподарськими підприємствами». Аналіз динаміки питомої ваги каналів реалізації на основі розрахунку коефіцієнту варіації дозволив виявити стабільні канали розподілу. Стабільним можна вважати канал розподілу сільськогосподарської продукції, якщо коливання питомої ваги даного каналу у загальному обсязі реалізації за період дослідження було незначним.

Стабільними можна вважати канали розподілу зернових та зернобобових культур сільськогосподарськими підприємствами, що передбачають реалізацію продукції переробним (w_{11}) та посередницьким (w_{12}) підприємствами. В цілому за стабільними каналами реалізується 81,4% всіх зернових та зернобобових у товарній формі, тому локальні ринки зернових та зернобобових можна вважати сформованими. Стабільним є канал реалізації олійних культур посередницьким підприємствами, який охоплює 83,9% обсягу реалізації даної групи продукції, а також цукрових буряків – переробним підприємствами, який охоплює 81,4% загального обсягу реалізації даної продукції. Крім того, за стабільними каналами здійснюється переважна частина реалізації худоби та птиці (80,3%), а також яєць (76,5%). За ознакою стабільності каналів реалізації продукції, які забезпечують більшу частину (більше 3/4) загального обсягу угод,

Таблиця 3

Стабільні канали розподілу продукції сільськогосподарських підприємств

Символ каналу	Критерій стабільності (К-т варіації <10 %)	Питома вага каналу, w_{ij}	Частка каналу у загальному обсязі реалізації продукції ($w_{ij} * w_{i1} / 100$), %
Зернові та зернобобові, w_{11}	7,61	3,6	$3,6 * 92,2 / 100 = 3,3$
Зернові та зернобобові, w_{12}	4,55	84,7	$84,7 * 92,2 / 100 = 78,1$
Разом зернових та зернобобових	x	88,3	81,4
Олійні культури, w_{12}	0,88	91,1	$91,1 * 92,1 / 100 = 83,9$
Цукрові буряки, w_{11}	2,25	92,78	$92,78 * 87,8 / 100 = 81,4$
Картопля, w_{12}	5,73	83,1	$83,1 * 32,4 / 100 = 26,9$
Овочі, w_{12}	7,34	50,92	$50,92 * 45,8 / 100 = 23,3$
Худоба та птиця, w_{11}	3,92	24,02	$24,02 * 80,8 / 100 = 19,4$
Худоба та птиця, w_{12}	2,08	68,28	$68,28 * 80,8 / 100 = 55,2$
Худоба та птиця, w_{13}	5,82	7,02	$7,02 * 80,8 / 100 = 5,7$
Разом худоби та птиці	x	99,32	80,3
Молоко, w_{11}	0,9	94,04	$94,04 * 34,1 / 100 = 32,1$
Яйця, w_{12}	1,67	81,32	$81,32 * 95,2 / 100 = 76,5$

Таблиця 4

Реалізація продукції сільського господарства господарствами населення у 2010–2014 рр.

	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014* р.	2014 р. до 2010 р., %
Реалізовано зернових та зернобобових культур, тис. т	1980,5	3009,6	2121,4	3297,5	4153,6	209,7
в т. ч. переробним підприємствами, тис. т	69,0	21,2	36,0	51,0	58,2	84,3
Питома вага каналу збуту w_{21} , %	3,5	0,7	1,7	1,5	1,4	-2,1 в.п.
Реалізовано цукрових буряків, тис. т	792,0	1376,0	1331,7	1410,2	1769,4	223,4
в т. ч. переробним підприємствами, тис. т	537,0	420,9	327,9	86,5	52,7	9,8
Питома вага каналу збуту w_{21} , %	67,8	30,6	24,6	6,1	3,0	-64,8 в.п.
Реалізовано худоби та птиці, тис. т	433,7	419,9	401,1	384,5	369,4	85,2
в т. ч. переробним підприємствами, тис. т	106,1	36,4	31,5	39,4	32,3	30,4
Питома вага каналу збуту w_{21} , %	24,5	8,7	7,9	10,2	8,7	-15,8 в.п.
Реалізовано молока та молочних продуктів, тис. т	4308,8	4316,7	4186,4	4224,9	4197,9	97,4
в т. ч. переробним підприємствами, тис. т	2544,2	2155,3	2007,2	1824,0	1633,8	64,2
Питома вага каналу збуту w_{21} , %	59,0	49,9	47,9	43,2	38,9	-20,1 в.п.

Джерело: дані статистичного збірника «Сільське господарство України» (табл. 4.8, 4.9 та 4.16)

*Попередні дані

локальні ринки зазначених груп сільськогосподарської продукції можна вважати сформованими.

З метою дотримання принципу комплексності дослідження за аналогічною методикою розглянемо реалізацію сільськогосподарської продукції господарствами населення. З офіційних джерел можна отримати лише інформацію про реалізацію окремих видів сільськогосподарської продукції переробним підприємствам, а саме: зернових культур, цукрових буряків, худоби та птиці, а також молока.

На відміну від сільськогосподарських підприємств, господарства населення не утворили стабільних каналів розподілу сільськогосподарської продукції, або про ці канали немає статистичної інформації. Всі канали, висвітлені в таблиці 4, характеризуються високими коефіцієнтами варіації питомої ваги (від 13,3% для каналу реалізації молока та молочних продуктів до 80,1% для цукрових буряків).

Фактично результати проведеного аналізу засвідчують інституціоналізацію (закріплення на основі неформальних норм) процесу реалізації всіх груп сільськогосподарської продукції, у пропозиції яких домінують сільськогосподарські підприємства: зернових та олійних культур, цукрових буряків, худоби та птиці, а також яєць. Оскільки стабільні частки реалізації інших видів сільськогосподарської продукції є незначними, то локальні ринки інших видів сільськогосподарської продукції не можна вважати сформованими.

Таким чином, локальний ринок сільськогосподарської продукції будемо вважати сформованим, якщо сукупна частка каналів розподілу продукції, які є стабільними для її продуцентів, перевищує 3/4 загального обсягу реалізації цієї продукції, а за нестабільними каналами пропонується менше 1/4 загального обсягу сільськогосподарської продукції даного виду. Не сформованими виявилися ринки таких видів сільськогосподарської продукції: картоплі, овочів, плодів та ягід, молока та молочних продуктів, а також вовни.

Сформовані локальні ринки сільськогосподарської продукції не обов'язково є ефективними. Згідно положень економічної теорії, ринковий механізм функціонує ефективно, якщо ціни є гнучкими, середовище – конкурентним, а доступ до інформації (про якість продукції, умови участі в ринкових угодах тощо) необмежений. Непрямим свідченням виконання наведених умов може бути позитивна кореляція між ціною реалізації сільськогосподарської продукції певного виду за певними каналами розподілу та питомою вагою даного каналу розподілу.

Дані щорічного статистичного бюлетеня «Реалізація продукції сільськогосподарськими підприємствами» дозволяють скласти вибірку значень цін реалізації сільськогосподарської продукції за певними каналами та співставити їх із значенням питомої ваги цих каналів. Дані, зібрані за п'ять років, характеризують структуру реалізації сільськогосподарських підприємств. Для господарств населення така статистика не може бути сформована.

Розрахунки коефіцієнтів кореляції виявили відсутність загальної закономірності між рівнями цін та питомою вагою каналів розподілу продукції сільськогосподарськими підприємствами. Натомість це дало

зможу виділити групи сільськогосподарської продукції, реалізація яких відбувається за аналогічними патернами. Такий розподіл видів сільськогосподарської продукції поданий у формі матриці на рис. 4.

У лівому верхньому квадранті представлені види сільськогосподарської продукції, локальні ринки яких сформовані та функціонують ефективно. Позитивна кореляція між ціною та питомою вагою каналів розподілу свідчить, що при конкурентній пропозиції (аксіома для галузі виробництва продукції сільськогосподарства) на цих ринках також конкурентним є попит. Покупці – чи то переробні підприємства, як в домінуючій частині угод з цукровими буряками, чи то посередницькі структури, як у випадку зернових та олійних культур – не мають ринкової влади і змушені пропонувати вищу ціну, якщо бажають отримати більший обсяг даної продукції.

У верхньому середньому квадранті представлені види сільськогосподарської продукції, реалізація якої за стабільними каналами також виявилася ефективною, але питома вага виявлених стабільних каналів є незначною. У верхній правій квадрат не потрапило жодного виду сільськогосподарської продукції. Загальною рисою видів сільськогосподарської продукції, в реалізації яких спостерігалася позитивна кореляція між ціною та питомою вагою каналу розподілу (верхній рядок матриці), є відносно тривалий термін її зберігання. Найнижчі показники кореляції з цією групою (протягом всіх років періоду дослідження) були виявлені для овочів, серед яких є морква і буряки, що зберігаються більш як півроку, та помідори з огірками, не придатні для тривалого зберігання. В нижній ряд матриці потрапили види сільськогосподарської продукції, що без переробки не можуть зберігатися тривалий час.

Висновки. Результати аналізу, які засвідчують зниження позитивної кореляції між ціною та питомою вагою каналу разом із скороченням терміну зберігання продукції, дозволяють припустити, що внаслідок обмеженого терміну реалізації певних видів сільськогосподарської продукції, їх пропозиція виявляється малоеластичною. Це, в свою чергу, робить можливими прояви моносонічної влади з боку покупців, а саме обмеження попиту та штучне заниження ціни. Для більш глибокого аналізу проявів та причин неефективного функціонування локальних ринків сільськогосподарської продукції необхідно врахувати територіальні аспекти розміщення виробництва та споживання, що і буде реалізовано в подальших дослідженнях.

	За стабільними каналами розподіляється більш як 3/4 загального обсягу реалізації продукції	Виявлено стабільні канали, за якими розподіляється менше 1/3 загального обсягу реалізації продукції	Стабільних каналів в розподілі продукції не виявлено
Між цінами реалізації та питомою вагою каналів розподілу є позитивна кореляція	<i>Зернові та зернобобові Олійні культури Цукрові буряки</i>	<i>Картопля Овочі</i>	-
Між цінами реалізації та питомою вагою каналів розподілу відсутня позитивна кореляція	<i>Худоба та птиця Яйця</i>	<i>Молоко</i>	<i>Плоди та ягоди</i>

Рис. 4. Розподіл видів сільськогосподарської продукції за ознаками сформованості та ефективності функціонування локальних ринків

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Клімова І.О. Ринок сільськогосподарської продукції: особливості розвитку та проблемні питання формування інфраструктури / І.О.Клімова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://eprints.zu.edu.ua/11658/1/Stattya_9.pdf.
2. Калюжна О.В. Оптові ринки та їх вплив на формування інфраструктури аграрного ринку / О.В. Калюжна // Вісник Харківського НАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія «Економіка АПК і природокористування». – 2009. – № 11.
3. Копитко О.В. Інфраструктурне забезпечення оптових ринків сільськогосподарської продукції / О.В. Копитко // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.1. – С. 266–272.
4. Плотніченко С.Р. Формування ефективного ринку сільськогосподарської продукції / С.Р. Плотніченко // Науковий вісник Таврійського державного агротехнологічного університету. – 2013. – № 2(6). – С. 317–322.
5. Дудар Т.Г. Формування ринку конкурентоспроможної агропродовольчої продукції: теорія, методика, перспективи : [монографія] / Т.Г. Дудар, В.Т. Дудар. – Тернопіль : Економічна думка, 2009. – 246 с.
6. Формування та функціонування ринку агропромислової продукції : [практ. посіб.] / За ред. П.Т. Саблука. – К. : ІАЕ, 2000. – 556 с.
7. Кудлай В.Г. Актуальні питання розвитку аграрного ринку / В.Г. Кудлай // Український соціум. – 2005. – № 5/6. – С. 143–149.
8. Лозинська Т. Тенденції розвитку аграрного ринку в контексті державного регулювання / Т. Лозинська, Г. Пасемко // Публічне управління: теорія та практика. – 2011. – № 1(5). – С. 162–168.
9. Статистичний щорічник України за 2013 р. / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://library.oseu.edu.ua/files/StatSchorichnyk_Ukrainy2013.pdf.
10. Сільське господарство України: Статистичний збірник за 2013 р. / Державна служба статистики України. – К. : Август Трейд, 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://library.oseu.edu.ua/files/zb_sg_13.pdf.
11. Щодо механізмів стимулювання розвитку дрібнотоварного сільськогосподарського виробництва в Україні: Аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1552/>.
12. Реалізація продукції сільськогосподарськими підприємствами: Статистичний бюлетень за 2014 р. / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://library.oseu.edu.ua/files/bl_rpsp_2014.pdf.

УДК 336.011

Рамський А.Ю.*кандидат економічних наук,**професор кафедри економіки підприємства**Київського національного університету технологій та дизайну***ЗНАЧЕННЯ ФІНАНСІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ ДЛЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВИ**

Статтю присвячено фінансам домогосподарств та їхньому значенню для фінансової системи держави. Значну увагу приділено уточненню дефініції «фінанси домашніх господарств». З'ясовано джерела формування та напрями використання фінансових ресурсів домогосподарств. Уточнено склад власних і залучених фінансових ресурсів домогосподарств. До напрямів використання фінансових ресурсів за балансовим підходом віднесено споживчі витрати, витрати на придбання товарів довготривалого користування, нерухомості, земельних ділянок та інвестиції (придбання інвестиційних продуктів). Визначено, що фінансові ресурси домогосподарств є складовою фінансової системи і на них поширюються механізми державного регулювання, зокрема фінансова політика.

Ключові слова: фінанси домогосподарств, фінансові ресурси, потоки фінансових ресурсів, державне регулювання фінансів домогосподарств, ринок інвестицій.

Рамський А.Ю. ЗНАЧЕНИЕ ФИНАНСОВ ДОМОХОЗЯЙСТВ ДЛЯ ФИНАНСОВОЙ СИСТЕМЫ ГОСУДАРСТВА

Статья посвящена финансам домохозяйств и их значению для финансовой системы государства. Значительное внимание уделено уточнению дефиниции «финансы домашних хозяйств». Выявлены источники формирования и направления использования финансовых ресурсов домохозяйств. Уточнен состав собственных и привлеченных финансовых ресурсов домохозяйств. К направлениям использования финансовых ресурсов по балансовому подходу отнесены потребительские расходы, расходы на приобретение товаров длительного пользования, недвижимости, земельных участков и инвестиции (приобретение инвестиционных продуктов). Определено, что финансовые ресурсы домохозяйств являются составляющей финансовой системы и на них распространяются механизмы государственного регулирования, в частности финансовая политика.

Ключевые слова: финансы домохозяйств, финансовые ресурсы, потоки финансовых ресурсов, государственное регулирование финансов домохозяйств, рынок инвестиций.

Ramskyi A.Yu. SIGNIFICANCE OF HOUSEHOLDS FINANCE FOR FINANCIAL SYSTEM OF THE STATE

The article is devoted to finances of households and their significance for the financial system. Special attention is given to clarify the definition of «household finances». It is found sources of and uses of financial resources of households. Specifies the composition of own and borrowed financial resources of households. By areas of financial resources for balance are approach includes consumer spending, the cost of purchasing durable goods, real estate, land and investment (purchase investment products). Determined that the financial resources of households are part of the financial system and are subject to state regulation mechanisms, particularly fiscal policy.

Keywords: household finances, financial resources, flow of financial resources, government regulation of finance household market investments.

Постановка проблеми. На ринку інвестицій фінанси домогосподарств відіграють важливу роль, що полягає у формуванні попиту та пропозиції на інвестиційні продукти. Розглядаючи домогосподарства як повноцінних і самостійних (без посередників) агентів та учасників відносин, що формуються

на ринку з приводу придбання та реалізації інвестицій, доцільно визначити сутність фінансів домогосподарств і склад фінансових ресурсів, що можуть бути у їхньому розпорядженні, формувати інвестиційний потенціал і виступати як засіб платежу за інвестиційні продукти.